

Андрій КОВАЛЕВСЬКИЙ,

orcid.org/0009-0002-5118-587X

аспірант

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

(Київ, Україна) *dme2123.akovalevskiy@dakkkim.edu.ua*

Вадим МИХАЛЬЧУК,

orcid.org/0000-0002-8560-1846

кандидат мистецтвознавства,

доцент

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

(Київ, Україна) *dme2123.akovalevskiy@dakkkim.edu.ua*

КОЛОРИТ В УКРАЇНСЬКОМУ НАТЮРМОРТІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються провідні етапи еволюції українського натюрморту кінця ХХ-ХХІ століття. Актуальність дослідження полягає у аналізі українського малярства впродовж усього драматичного періоду – від рубежу ХІХ-ХХ до ХХ-ХХІ століть – періоду, коли присутність українських митців на світових мистецьких форумах отримала результати реальних досягнень сучасності. Зазначений період відзначається паралельними пошуками академічних та модерністичних форм відтворення дійсності. У ХХ столітті сформувалося нове та принципово важливе поняття в художній свідомості, а саме «українська національна школа натюрморту», яка збирала в собі найвищі досягнення митців. Українське малярство змогло виробити власні критерії художніх цінностей, які збагатили палітру людських пріоритетів у цій важливій сфері духовної спадщини.

Проблема дослідження полягає у вивченні еволюції колористичних рішень в українському натюрморті, що відображають культурні, соціальні та історичні зміни другої половини ХХ – першої чверті ХХІ століття. Аналіз цих змін дозволяє зрозуміти, як художники використовували колір для передачі національної ідентичності та емоційного настрою в умовах постійних трансформацій суспільства. У цьому контексті важливо дослідити, як зовнішні впливи та внутрішні культурні процеси формували унікальні колористичні стилі, що відображали дух епохи. Варто звернути увагу на те, як зміна суспільно-політичних умов вплинула на вибір палітри, символіку кольорів та їхню інтерпретацію в натюрмортах. Розуміння цих аспектів допоможе виявити зв'язок між художніми тенденціями та національною ідентичністю, що простежується через призму кольору.

Новизна дослідження полягає у комплексному історичному та мистецькому підході до врахування специфіки натюрморту ХХІ століття у творах мистецтва на основі наявних матеріалів та нових знань, відкритих у процесі дослідження. У статті висвітлені особливості історичного розвитку декоративного натюрморту в контексті пейзажного жанру в цілому та у творчості окремих митців різних епох і стилів. Також здійснено теоретичне обґрунтування засобів виразності та композиційних принципів і прийомів у творах декоративного натюрморту.

Ключові слова: академізм, декоративний пейзаж, модернізм, пейзаж, постмодернізм.

Andrii KOVALEVSKIY,

orcid.org/0009-0002-5118-587X

PhD student

National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

(Kyiv, Ukraine) *dme2123.akovalevskiy@dakkkim.edu.ua*

Vadym MYKHALCHUK,

orcid.org/0000-0002-8560-1846

Candidate of Arts Studies,

Associate Professor

National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

(Kyiv, Ukraine) *dme2123.akovalevskiy@dakkkim.edu.ua*

COLOR IN UKRAINIAN STILL LIFE OF THE SECOND HALF OF THE 20TH – FIRST QUARTER OF THE 21ST CENTURY

The article examines the leading stages of the evolution of Ukrainian still life at the end of the 20th-21st centuries. The relevance of the study lies in the analysis of Ukrainian painting throughout the entire dramatic period – from the turn of the 19th-20th to the 20th-21st centuries – a period when the presence of Ukrainian artists at world art forums resulted in real achievements of modernity. The specified period is marked by parallel searches for academic and modernist forms of reproducing reality. In the 20th century, a new and fundamentally important concept was formed in the artistic consciousness, namely «the Ukrainian national school of still life», which brought together the highest achievements of artists. Ukrainian painting was able to develop its own criteria of artistic values, which enriched the palette of human priorities in this important area of spiritual heritage.

The research problem is to study the evolution of coloristic solutions in Ukrainian still life, reflecting the cultural, social and historical changes of the second half of the 20th – first quarter of the 21st century. An analysis of these changes allows us to understand how artists used color to convey national identity and emotional mood in the face of constant societal transformations. In this context, it is important to examine how external influences and internal cultural processes shaped unique coloristic styles that reflected the spirit of the era. It is worth paying attention to how changing socio-political conditions influenced the choice of palette, the symbolism of colors, and their interpretation in still lifes. Understanding these aspects will help reveal the connection between artistic trends and national identity, as seen through the prism of color.

The novelty of the research lies in a comprehensive historical and artistic approach to taking into account the specifics of 21st century still life in works of art based on available materials and new knowledge discovered in the research process. The article highlights the peculiarities of the historical development of decorative still life in the context of the landscape genre as a whole and in the work of individual artists of different eras and styles. It also provides a theoretical justification of the means of expression and compositional principles and techniques in decorative still life works.

Key words: *academicism, decorative landscape, modernism, landscape, postmodernism.*

Постановка проблеми. Натюрморт здавна вважався найкращою школою реалістичної мертвої природи, де розуміють правильну гармонію кольорів і пружність форми, оволодівають прийомами і навчають творчому підходу до природи. Точна передача зерна і кольору предметів означає передачу пропорцій, об'єму, матеріальності, просторового положення і характеру предмета в усій мальовничій мертвої природі засобами композиції, перспективи і колірних пропорцій. Ці якості реалістичного зображення спрямовані на розкриття естетики та краси предмета. Митці починають вивчати мертвої природу у мертвої природи. Відносно постійний і незмінний характер забарвлення предметів неживої природи створює умови для ґрунтовного вивчення природи і практичного пізнання основних закономірностей натюрморту. Проте написання натюрморту – процес безперервний. Тому цей жанр займає унікальне місце в мистецтві. Як і інші жанри, він допомагає художникам самовиражатися. Натюрморти можуть містити приховані значення, духовні імпульси та складні схеми подій. Натюрморт – це вища математика художнього мистецтва.

У другій половині ХХ та першій чверті ХХІ століття український натюрморт зазнав значних змін під впливом різноманітних соціально-культурних, політичних та економічних факторів. Колорит, як один з ключових елементів художнього вираження, відіграє важливу роль у формуванні естетичного та емоційного впливу натюрморту.

Однак, недостатньо досліджено, як саме змінювався колорит у цей період, які нові тенденції та стилістичні рішення з'явилися, і як вони відображають загальні зміни в українському мистецтві.

Аналіз досліджень. Серед вагомих досліджень присвячених образотворчому мистецтву різних періодів варто відзначити «Історію українського мистецтва» в 6-ти томах під редакцією В. І. Касіяна (Касіян, 1967:5). Творчість художників ХХ – початку ХХІ періоду яскраво висвітлена в публікаціях доктора мистецтвознавства О. К. Федорука (Федорук, 2006:302) та кандидата мистецтвознавства Г. Я. Скляренко (Скляренко, 2009:188).

Значну увагу історичному розвитку українського натюрморту приділили увагу такі дослідники: А. Зорко (Зорко, 2011:65), В. Лачук (Лагутенко, 2006), Т. Кара-Васильєва (Кара-Васильєва, 2007:53), О. Лагутенко (Лагутенко, 2006). У статтях розглядаються характерні риси українського натюрморту як жанру образотворчого мистецтва; аналізується розвиток у різні історичні епохи та процес становлення як самостійного жанру у художньому середовищі. Особлива увага приділяється використанню різноманітних технік та впровадженню новітніх підходів.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі та розкритті колориту українського натюрморту другої половини ХХ та першої половини ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу. Колорит українського натюрморту другої половини ХХ та першої

чверті ХХІ століття відзначається багатством стилістичних напрямків і глибокою трансформацією в підходах до зображення предметів та кольору. Цей період охоплює як радянські, так і пострадянські часи, що позначено соціально-політичними змінами, а також розвитком сучасного українського мистецтва в умовах глобалізації. Віхою в історії, яка активно вплинула на розвиток мистецької школи на традиціях національної та світової культури, стало створення в грудні 1917 р. Української академії мистецтв. Талановита українська молодь має шанс здобути вищу освіту не за кордоном, а на батьківщині. У тоталітарній культурі нація є доповненням до влади, втіленою у «воді». Тому постійно проголошувалася єдність народу і вождя, творилося «мистецтво для народу», і з цього приводу в 1936 р. розпочалася кампанія проти так званого формалізму (Кара-Васильєва, 2007:53).

До початку 2-ої світової війни, особливо в 1950-х рр., домінував живопис соціалістичного реалізму (С. Григор'єв, В. Пузирков, В. Хмелько, О. Шеремета). Проте покоління, виховане в довоєнний період, неоднозначно поставилося до офіційних вказівок радянської влади. Багато художників обирали для своїх полотен нейтральні мотиви, демонструючи в них авторський підхід. Нове покоління художників у 1950-х роках і пізніше закріпило критерії живописного простору на полотні (С. Шишко, М. Деревус, Т. Яблонська, Л. Морозова, Д. Шавикін, І. Штильман, І. Нижник-Винників, Е. Волобуєв, В. Бондаренко, В. Костецький). Так, Т. Яблонська, учениця Ф. Кричевського, привернула увагу ще в передвоєнні роки, навчаючись на останніх курсах Київського художнього інституту (Паньок, 2022:319).

У повоєнний час її талант розкрився швидко і яскраво. Після картини «Перед стартом», по-своєму цікавої, відзначеної справжнім талантом художника, але не позбавленої декоративної ескізності, художник створив полотно «Хліб» – твір, що вирізняється ідейною насиченістю та живописним вирішенням. Повертаючись до дуже поширеної теми радянського мистецтва, Яблонська з небувалою силою передала хвилюючий пафос колективної праці, радісне єднання людей у боротьбі за хліб.

Художник постійно експериментував і шукав нові концепції станкового натюрморту та його декоративного вираження (травень, літо). Це виявляється в підкресленій площинності, узагальненості образу, в декоративному і спрощеному вирішенні образів, у ритмічному повторенні ліній і кольорових плям, в яскравості кольору. Т. Яблонська постійно експериментувала, змінювала під-

хід і стилі в малярстві (реалістичний, іноді змінений на декоративний), розвивалася як художниця. Життєвий і оптимістичний характер творчості художниці свідчить про її щирі прагнення та підтримку подальшого розвитку та процвітання українського малярства (Зіневич 2018: 133).

Заперечуючи соціалістичні ідеології, українське підпілля відстоювало авторські права на власну художню мову. У період посттоталітарної відлиги та подальших брежнєвських «партійних репресій» вони шукали своє місце в мистецькому середовищі (І. Марчук, Д. Стецько, В. Зарецький, А. Горська, П. Бедзир, Л. Кремницька, Г. Гавриленко та інші) (Зорко, 2011:65).

Український нонконформізм мав «націоналістичний присмак», тобто художники власною образотворчою мовою намагалися передати своє ставлення до історії та побуту народу. Нова течія, зосереджена на індивідуальному підході митця до натюрморту та висвітленні «етно» історії у власних творах за допомогою стилізації образів, не отримала схвальних відгуків у тоталітарній державі, тому він активно брав участь у подібних процесах, таких як «картинне мистецтво», «цехове мистецтво», висунуте на перший план творчою інтелігенцією в країнах, що виступали проти соціалістичної системи.

Художники андеграунду створили новий творчий клімат і показали бачення «іншого мистецтва», готового вийти з андеграунду. Характерним прикладом є творчість А. Горської, яку називають «душею українського шістдесятництва». Вела плідну мистецьку діяльність («Автопортрет із сином», «Портрет батька», «Абетка»), у своїх творах переосмислила образи видатних діячів української культури: Т. Шевченка, Б. Антоненко-Давидович, А. Петрицький. До створення ряду монументальних мистецьких творів вона завжди підходила з ентузіазмом і нестандартними композиціями. На жаль, лише з точки зору відстані й часу можна дати точну оцінку мистецьким здобуткам, створеним художницею, яка далекоглядно ставилася до свого надто прозаїчного часу (Федорук, 2006:302).

Післявоєнний період і традиційний підхід до натюрморту Після Другої світової війни натюрморт залишався важливим жанром українського мистецтва. Традиційні сюжети – квіти, плоди, предмети побуту – продовжували домінувати, але поступово колорит ставав більш символічним. Художники використовували глибокі, насичені кольори для вираження складних емоцій, пов'язаних із важким післявоєнним життям та відновленням.

Соціалістичний реалізм і колорит як засіб ідеологічного впливу У період панування соціалістичного реалізму натюрморт мав відповідати вимогам часу. Колорит ставав яскравим, оптимістичним, символізуючи добробут і успіхи радянської держави. Барвисті натюрморти з квітами, урожаєм чи знаряддями праці часто слугували для пропагування «щасливого радянського життя». Однак окремі митці, такі як Т. Яблонська, вдавалися до тонших кольорових нюансів, які додавали глибини навіть у межах заданого стилю (Балута, 2019:833). У рамках соціалістичного реалізму 1970-1980-х років був «час застою», настало радикальне оновлення, з'явилися нові якості, а потім радикальний перегляд образотворчої мови мистецтва. У малярській течії привернули увагу справжні «професіонали, які спілкуються з палітрою» – художники А. Пламеницький, О. Захарчук, Я. Єгоров, В. Задорожний, А. Лимарєв, Л. Гуцалюк, Я. Рижих, З. Флінт. Кожен із них чуйно переніс своє «внутрішнє», трансцендентне світосприйняття та переживання на полотно, а потім і на арену людського судження.

Справжнє та щире почуття любові до мистецтва об'єднало митців різних напрямків, збагативши малярську карту країни. З однаковим посиленням образності проявили цю енергетику у своїх творах В. Гурін, М. Романишин, А. Антонюк, В. Виронова-Готье та Т. Голембієвська, В. Барінова-Кулеба, Г. Бородай, Ю. Дульфан та інші. Заглиблюючись в історію України, усну народну творчість, фольклор, переносячи на полотно міфи та легенди, пропагуючи ідеї національної самобутності, художники надихалися створювати власні картини.

Художників Н. Вергун, Ф. Гуменюк, О. Мельник та І. Остафичук цікавили теми української історії від трипільських часів, скіфських впливів та уявлень про добу запорізького бароко до драматичних сторінок ХХ століття (революція, геноцид), катастрофи та зміцнення держави). Шлях мистецтва не завжди був чітким, політична та суспільна перебудова 1980-х років призвела до розпаду Радянського Союзу та появи незалежної України. Новий поворот дав поштовх розвитку українського натюрморту. Відбулося зростання художнього таланту нового покоління митців, які рішуче порвали з соцреалізмом і ввели національне мистецтво у світовий контекст (Лагутенко, 2006).

Спостерігалися процеси легалізації різних пластів культури, які увібрали як вітчизняний, так і зарубіжний естетичний досвід: з одного боку, раніше заборонені вітчизняний модерн і авангард, з іншого – змішані конфігурації західних тенден-

цій. Класичні та неklasичні мистецькі стилі та течії існували одночасно, створюючи ситуацію багатшарового постмодерністського «псевдопалімпсесту» («псевдопалімпсест» – поняття, введене культурологом Н. Маньковським для характеристики постмодернізму в СРСР, до якого входить нонконформізм пізнього радянського періоду) (Куліненко, 2009:34). Маючи сильну традиційну українську академічну школу, молоді митці експериментували, активно звертаючись до інсталяції, відео, фотографії та перформансу. «Нова хвиля» створила свій, характерний варіант постмодерного мистецтва (О. Голосій, А. Савадов, В. Трубіна, П. Керестей та ін.). У їхніх роботах помітні симулякри, змістові зміщення, іронія, схильність до гри з підтекстами, цитування та посилання на широкий спектр національних традицій, характерних для глобального постмодернізму – від митців бароко до творчості Георгія Нарбута та Давида Бурлука (Касян, 1967:5).

Особливого значення набуло українське бароко, яке сприймалося як ключовий період в історії національної культури, як основа національної ментальності та вияв європейської ідентичності України. У 1990-х роках, після розпаду Радянського Союзу, український натюрморт зазнав значних змін, зокрема у колористичних рішеннях. Митці почали експериментувати з кольорами, шукаючи нові форми вираження на тлі політичної й економічної нестабільності. Колорит став багатшаровим, з'явилися контрасти між яскравими і приглушеними відтінками, що символізували зміну епох, а також внутрішні пошуки митців (Лачук, 2009: 73).

Український натюрморт протягом другої половини ХХ і початку ХХІ століття зазнав значних змін, зберігаючи свою автентичність та водночас відображаючи розвиток мистецтва загалом. Колорит відігравав ключову роль у вираженні глибинних почуттів, національної ідентичності, естетичних і світоглядних пошуків митців. Колорит українського натюрморту другої половини ХХ та першої половини ХХІ століття дійсно має свої унікальні риси, які відображають еволюцію мистецьких підходів у період політичних та соціальних змін, а також розвиток нових художніх технік і стилів. Протягом цього періоду художники активно досліджували експресивні можливості кольору, створюючи натюрморти, що стали символом як національної самобутності, так і експериментів із сучасними художніми прийомами.

Друга половина ХХ століття

1. Радянський період. У післявоєнні роки натюрморти здебільшого підпорядковувалися

принципам соціалістичного реалізму. Вони відображали побут, працьовитість та ідеалізоване бачення радянського життя. Колорит залишався доволі стриманим, з акцентом на природність зображуваних об'єктів. Основні кольорові рішення мали відображати простоту та реалістичність побуту, часто з використанням приглушених, теплих тонів.

2. 1960-1970-ті роки. Поступово почала з'являтися певна свобода в художніх підходах, що відбилася на кольоровій палітрі. У цей час відбувався вплив світових мистецьких тенденцій, таких як модернізм і абстракціонізм. Колір у натюрмортах ставав більш сміливим, із глибокими контрастами, відходячи від реалістичності в бік суб'єктивного відображення світу.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття

1. Постмодернізм та індивідуалізм. Зі здобуттям незалежності України на початку 1990-х років у мистецтві з'явився новий рівень свободи. Колорит натюрморту став більш експериментальним. Художники почали активно використовувати яскраві, насичені кольори, грали зі світлом та тінню, комбінували різні стилі та техніки. Увага зосереджувалася не тільки на точному відображенні предметів, а й на передачі емоційного стану та інтерпретації особистих переживань автора.

2. Перша чверть ХХІ століття. У сучасному українському натюрморті колорит може бути як емоційно насиченим, так і абстрактним. Активно використовуються різні техніки – від класичного живопису до цифрових методів, що дозволяють по-новому підходити до зображення предметів. Колір стає головним засобом вираження ідей, а не лише інструментом для зображення реальності.

Основні риси колориту:

- Насиченість і яскравість. Кольори стають більш сміливими, виразними, нерідко відображаючи національну культуру та ідентичність.
- Комбінування стилів. Переплетення реалізму, модернізму та абстракціонізму. Колір використовувався для створення настрою, а не лише для передачі реалістичних зображень.
- Експериментальність: Використання нових технік і підходів до кольору, що відповідає загальному прагненню до оновлення мистецтва та осмислення сучасності.

Таким чином, колорит українського натюрморту за цей період відображає поступову емансипацію художнього мислення, відходячи від традиційних канонів і відкриваючи нові горизонти для

експресії та символізму. На початку ХХІ століття натюрморт став відображенням культурного плюралізму та зростання впливу глобалізації. Колорит у сучасному українському мистецтві різноманітний і багатозначний, тому що митці використовували колір не тільки як естетичний елемент, а й як символічний засіб. Він стає інструментом для передачі глибоких емоцій та ідей, відображаючи складні соціальні та культурні процеси. Художники експериментують з палітрою, поєднуючи традиційні українські кольори з сучасними тенденціями, створюючи унікальні візуальні наративи. Такий підхід дозволяє не лише зберігати національну ідентичність, але й інтегруватися у глобальний мистецький контекст. У творчості таких художників, як Матвій Вайсберг та Анатолій Криволап, колорит є важливим емоційним і духовним аспектом їхніх натюрмортів. Їхні твори відображають глибокий зв'язок із українською землею, природою, традиціями. Колорит в українському натюрморті другої половини ХХ – першої чверті ХХІ століття є важливим засобом вираження національної ідентичності та культурних змін. Він відображає як суспільні трансформації, так і індивідуальні пошуки митців, які прагнуть знайти нові шляхи для вираження свого внутрішнього світу через колір (Скляренко, 2009:188).

Висновки. Кінець ХХ століття спонукав митців до переосмислення традиційних підходів і пошуку нових форм вираження, які б відповідали сучасним викликам та тенденціям. У результаті, колорит українського натюрморту став відображенням як збереження національної ідентичності, так і інтеграції глобальних мистецьких впливів. Сьогодні важливий новий погляд і представлення колориту українського натюрморту другої половини ХХ та першої половини ХХІ століття, розглянутої в одному напрямі світового мистецького процесу. Таким чином, багато чітких стилістичних течій образотворчого мистецтва набули міжнародного контексту, авангардні течії мали тенденцію до універсалізації, а провідні течії знайшли резонанс у національних школах. Сьогодні оцінка колориту українського натюрморту другої половини ХХ та першої половини ХХІ століття позбавлена ідеологічного забарвлення, а такі явища, як тоталітарне мистецтво та ортодоксальний соціалістичний реалізм, вважаються корінними, що не мають аналогів у світовому мистецтві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балута О. Натюрморт в українському мистецтві. Молодий вчений. 2019. № 11 (75). С. 833-834
2. Зіневич В. М. Сучасний український натюрморт: пошуки нової предметності. Соціально-гуманітарний вісник. 2018. Вип. 20,21. С. 133-134
3. Зорко А. Колористичні пошуки в натюрмортах Олександра Шеремета. Вісник ХДАДМ. 2011. № 8. С. 65-68
4. Кара-Васильєва Т. Історія мистецтва ХХ століття: концепція, нові підходи й оцінки. Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії. 2007. № 7. С. 53-64
5. Касіян В. І. (1967). Історія українського мистецтва. Київ: Академія наук УРСР. Том 5.
6. Куліненко Л. Розмаїття українського натюрмрту. Музеї України. 2009. № 1. С. 34-35
7. Лагутенко О. А. Українська графіка першої третини ХХ століття. Київ: Грані-Т, 2006.
8. Лачук В. В. Становлення українського натюрмрту: аналіз стильових особливостей. Вісник КНУКіМ. 2009. Вип. 10. С. 186-194.
9. Лачук В. В. Сучасний український натюрморт: проблема співвідношення традицій та новаторства. Вісник КНУКіМ. 2009. Вип. 20. С. 73-79
10. Паньок Т. В. Олефір Ю. В. Метафізика натюрмрту в просторі історії мистецтва. Eurasian scientific discussions : Proceedings of the 11th International scientific and practical conference. Barcelona: Barca Academy Publishing, 2022. P. 319-325
11. Склярєнко Г. «Нова хвиля» і українське мистецтво кінця ХХ століття. Сучасне мистецтво. 2009. Вип. 6. С. 188-196
12. Федорук О., Возіянова І., Литвинєць Ю., Климчук О. Український живопис ХХ – початку ХХІ ст. з колекції Національного художнього музею України. Київ: Артанія Нова, 2006. 302 с.

REFERENCES

1. Baluta O. (2019). Natyurmort v ukrayinskomu mystetstvi [Still life in Ukrainian art]. Young scientist, 11(75), 833-834. [in Ukrainian].
2. Zinevych V. M. (2018). Suchasnyy ukrayinskyy natyurmort: poshuky novoyi predmetnosti [Modern Ukrainian still life: the search for a new objectivity]. Sotsialno-humanitarnyy visnyk, 20,21, 133-134. [in Ukrainian].
3. Zorko A. (2011). Kolorystychni poshuky v natyurmortakh Oleksandra Sheremeta [Coloristic searches in still lifes of Oleksandr Sheremet]. Visnyk KHDADM, 8, 65-68. [in Ukrainian].
4. Kara-Vasylyeva T. (2007). Istoriya mystetstva XX stolittya: kontseptsiya, novi pidkhody y otsinky [History of Art of the 20th Century: Concept, New Approaches and Assessments]. Ukrayinske mystetstvoznnavstvo: materialy, doslidzhennya, retsenziyi, 7, 53-64. [in Ukrainian].
5. Kasiyan V. I. (1967). Istoriya ukrayinskoho mystetstva [History of Ukrainian Art]. Kyiv: Akademiya nauk URSR. Volume 5. [in Ukrainian].
6. Kulinenko L. (2009). Rozmayittya ukrayinskoho natyurmortu [The Diversity of Ukrainian Still Life]. Muzeiy Ukrayiny, 1, 34-35. [in Ukrainian].
7. Lahutenko O. A. (2006). Ukrayinska hrafika pershoiy tretyny XX stolittya [Ukrainian graphics of the first third of the 20th century]. Kyiv: Hrani-T.
8. Lachuk V. V. (2009). Stanovlennya ukrayins'koho natyurmortu: analiz stylovykh osoblyvostey [The formation of Ukrainian still life: analysis of stylistic features]. Visnyk KNUKiM, 10, 186-194. [in Ukrainian].
9. Lachuk V. V. (2009). Suchasnyy ukrayins'kyy natyurmort: problema spivvidnoshennya tradytsiy ta novatorstva [Modern Ukrainian still life: the problem of the relationship between tradition and innovation]. Visnyk KNUKiM, 20, 73-79. [in Ukrainian].
10. Panok T. V., Olefir Yu. V. (2022). Metafizyka natyurmortu v prostori istoriyi mystetstva [Metaphysics of still life in the space of art history]. Eurasian scientific discussions: Proceedings of the 11th International scientific and practical conference (pp. 319-325). Barcelona: Barca Academy Publishing. [in Ukrainian].
11. Sklyarenko H. (2009). «Nova khvylya» i ukrayins'ke mystetstvo kintsya XX stolittya [«New Wave» and Ukrainian Art of the Late 20th Century]. Suchasne mystetstvo, 6, 188-196. [in Ukrainian].
12. Fedoruk O., Voziyanova I., Lytvynets Yu., Klymchuk O. (2006). Ukrayinskyy zhyvopys XX – pochatku XXI st. z kolektsiyi Natsionalnoho khudozhnoho muzeyu Ukrayiny [Ukrainian Painting of the 20th – Early 21st Centuries from the Collection of the National Art Museum of Ukraine]. Kyiv: Artaniya Nova. [in Ukrainian].